

EKONOMIHÖGSKOLAN

Lunds universitet

Institutionen för Handelsrätt

HARK01 Kandidatkurs - Handel och marknad

Kandidatuppsats

HT 2007

Patenträttsliga aspekter på reverse engineering

ett klagörande om under vilka förutsättningar reverse engineering
inom tillverkningsindustrin är tillåtet enligt patenträtten

Handledare: Jonas Ledendal

Författare: Peter Viktorsson

Peter Viktorsson

Sammanfattning

Denna uppsats har som syfte att klargöra hur långt det är tillåtet att med reverse engineering experimentera med en patentskyddad uppfinning innan patentinfrång föreligger. Främst förs en diskussion om hur långt det är tillåtet att experimentera med en patentskyddad uppfinning, utifrån patentlagens experimentundantag, utan att kränka ensamrätten som patentet ger. För att svara på denna fråga börjar diskussionen ur ett svenskt perspektiv i den svenska patentlagen, med ett instick i lagen om skydd för företagshemligheter. Diskussionen förs sedan ut i Europa för att se hur bedömningen av reverse engineering och experimentundantaget gjorts där och till sist vänds blicken mot USA. Bedömningen som görs är att reverse engineering ges ganska fria händer så länge målet för processen är att finna ny kunskap utöver den kunskap som finns inbäddat i patentet. Även om processen innebär att det experimenteras mer än med själva uppfinningen i sig, som ju innebär att experimentundantaget tolkas öppnare i Europa än vad svenska patentlagen öppnar för. Ett patent ger en mer exklusiv ensamrätt i USA jämfört med Europa och där tolkas experimentundantaget striktare.

Nyckelord: patentlag, reverse engineering, experimentundantag, ensamrätt, patentinfrång

Peter Viktorsson

Abstract

The purpose of this thesis is to analyze how far it is possible to experiment with a patent protected invention by the means of reverse engineering before an infringement take place. Mainly the discussion will be about how far it is allowed to experiment with a patent protected invention without violation of the sole right. The starting point of the analysis is the exclusion of experimental use in the Swedish patent law. The thesis starts by analyzing the problem from a Swedish point of view, by looking into the Swedish patent law and the trade secret law. The analysis is then broadened to a European point of view with the insights of a few European cases about reverse engineering and experimental use. Finally the analysis is admitting an American point of view. The assessment of the analysis is that reverse engineering is allowed as long as the objective is to discover new knowledge in excess of the knowledge embedded in the patent, even if experiments in excess of experiments of the invention itself is exercised. This means that the interpretation of “experimental use” is more open in Europe than the interpretation of “experimental use” in Swedish patent law. The sole right given by an American patent is more of an exclusive right than the sole right given by a European patent. This means that the experimental use is interpreted stricter in American patent law.

Keywords: patent law, reverse engineering, experimental use, sole right, infringement

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Problemformulering och Syfte	1
1.3 Metod och Material	2
1.4 Avgränsning	4
1.5 Disposition	4
2 Reverse Engineering	6
3 Svensk rätt.....	7
3.1 Patentlag.....	7
3.1.1 Inskränkningar.....	7
3.1.2 Patentintrång.....	10
3.2 Företagshemligheter.....	12
4 Europa.....	14
4.1 EPC	14
4.2 Nationella europeiska patentlagar	14
5 Analys	16
5.1 Sverige.....	16
5.1.1 Experimentundantag.....	17
5.2 Europa	18
5.2.1 Monsanto Co v Stauffer Chemical Co.....	19
5.2.2 Inhale Therapeutic System Inc v Quadrant Healthcare Plc.....	19
5.2.3 Europeiska rättsfall	20

5.3 USA.....	21
5.3.1 Bonito Boats Inc. v. Thunder Craft Boats Inc.....	22
5.3.2 Kewanee Oil Company v. Bicron Corporation	23
6 Sammanfattning och slutsats	26
Källförteckning	28
Författningar.....	28
Offentligt tryck.....	28
Litteratur.....	28
Rättspraxis.....	29
Svensk:	29
Engelsk:	29
Amerikansk:	29
Artiklar	30
Internet	30

Förkortningar

EEA – Economic Espionage Act

EES – Europeiska Ekonomiska Samarbetsområdet

EPC – European Patent Convention

EPO – European Patent Office

FHL – Lag (1990:409) om skydd för företagshemligheter

HD – Högsta Domstolen

HovR – Hovrätten

PCT – Patent Cooperation Treaty

PL – Patentlag (1967:837)

Prop. – Proposition

PRV – Patent- och registreringsverket

RE – Reverse Engineering

SOU – Statens Offentliga Utredningar

TRIPS – Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights

WTO – World Trade Organization

1 Inledning

1.1 Bakgrund

På 60-talet skrattades det åt allt som var ”made in japan”. I bilsalongerna visades det upp billiga japanska kopior på tyska, amerikanska och engelska bilar. Ingen tog de japanska tillverkarna på allvar, vilket de nog borde gjort. Dåtidens kopior var billiga och av dålig kvalitet. Idag är de japanska biltillverkarna några av de största i världen. De tillverkar inte längre billiga plagiat utan ligger i framkant på utvecklingen av framtidens bilar. Samtidigt har den engelska bilindustrin mer eller mindre försvunnit och amerikanerna själva har slutat köpa amerikanska bilar.¹ Dagens tillverkare för billiga plagierade bilar hittar vi i Kina. På bilsalongerna runt om i världen visas Shuanghuan CEO upp, en kopia på BMW:s stadsjeep X5. Det sägs att runt 95 % av CEO är kopierad från BMW X5, endast fronten är tagen från en annan tillverkare.² En annan bil som diskuterats är Zhejiang Jonways UFO som är en efterbildning av Toyotas RAV4. Även Smarts minibil ForTwo har blivit kopierad i form av Shuanghuan Noble.³ Idag tas de kinesiska bilkopiorerna på större allvar än vad de japanska bilkopiorerna gjordes på 60-talet. General Motors försökte redan 2004 få gehör hos de kinesiska domstolarna i ett försök att stoppa den kinesiska biltillverkaren Chery. General Motors hävdade att Chery tillverkade en bil som var ett plagiat på en småbil tillverkad av Daewoo, som ägs av General Motors. Deras försök i domstolen blev fruktlöst och parterna gjorde så småningom upp i godo.⁴ Även BMW har startat en rättsprocess. Denna gång mot den kinesiska biltillverkaren Shuanghuan gällande deras bil CEO.

1.2 Problemformulering och Syfte

Reverse engineering används inom alla sorters branscher som ett sätt att analysera konkurrenters produkter och uppfinningar. Reverse engineering i experimentellt syfte, som ett medel att förbättra och utveckla produkter, är inte fel. Frågan är om det finns några juridiska hinder för att ett företag ska kunna åka snålskjuts på ett

¹ <http://www.vk.se/Article.jsp?article=151924>, 13 december 2007.

² <http://www.vibilagare.se/zino.aspx?articleID=11737>, 13 december 2007.

³ <http://sydsvenskan.se/bil/article267810.ece>, 13 december 2007.

⁴ <http://www.dexigner.com/product/news-g3454.html>, 13 december 2007.

annat företags utvecklingskostnader och i så fall vilka. Många, om inte alla, företag inom den svenska tillverkningsindustrin använder sig av reverse engineering när de vidareutvecklar sina produkter. Kunskapen om hur andra företag löst problem är nyckeln till att börja tänka i andra banor och angripa problem som uppkommit på ett nytt sätt. Det är naturligt att snegla på konkurrenter och deras produkter för att kunna bibehålla en konkurrenskraftig ställning. Det som kan sätta käppar i hjulet för mycket av detta "lånande" av andras lösningar inom tillverkningsindustrin är immaterialrätten, främst i form av patenträtten.

Jag ämnar därför undersöka reverse engineering inom tillverkningsindustrin utifrån ett juridiskt perspektiv. Syftet är att klargöra under vilka förutsättningar reverse engineering, av en patenterad produkt, är tillåten i patenträttslig mening. Hur långt är det tillåtet att experimentera med en produkt innan förfarandet i juridisk mening blir fel och kan likställas med ett immaterialrättsligt intrång?

1.3 Metod och Material

Först och främst kommer jag använda mig av en deskriptiv metod för att som ett första steg klargöra vad reverse engineering innebär, hur processen som sådan fungerar och för att reda ut eventuella frågetecken runt begreppet. Det material jag kommer att använda mig av, som behandlar begreppet reverse engineering, är främst material inom området teknik.

I analysen av reverse engineering ur ett juridiskt perspektiv kommer jag att använda mig av en traditionell juridisk metod. Detta innebär att jag kommer analysera och tolka svensk lagtext, förarbeten, rättspraxis och doktrin som berör området reverse engineering. För att på så sätt klargöra hur långt det enligt svensk rätt är tillåtet att analysera och experimentera med patenträttsligt skyddade produkter. Främst rör det sig om patentlagen (1967:837) och dess första kapitel, där mycket utav fokus kommer att läggas på att utreda ensamrätten enligt 1§ och 3§ och undantagen i lagens 3§ 3st. nr 2 och nr 3 då dessa undantag öppnar för reverse engineering. Även lag (1990:409) om skydd för företagshemligheter kommer att behandlas.

Då det finns väldigt lite svenskt juridiskt material skrivet om reverse engineering ligger det nära till hands att anta att HD, vid bedömningen av ett svenskt rättsfall, skulle vända sig ut i Europa och världen för att se hur bedömningen gjorts där. För det första föregicks den svenska patenträtten av ett samnordisk betänkande och

stora delar av den har sitt ursprung i den samnordiska lagreformen från 1967.⁵ Än idag stämmer stora delar av de nordiska ländernas patentlagar överens med varandra.⁶ Vidare är Bernkonventionen från 1886 och Pariskonventionen från 1883 grundläggande inom immaterialrätten på ett globalt plan. Pariskonventionen innehåller det industriella rättsskyddet jämte otillbörlig konkurrens och är den som gäller för patenträtten. Konventionen är idag mer eller mindre världsomfattande.⁷ Dessutom är de flesta av Europas länder, så också Sverige, anslutna till den europeiska patentkonventionen, EPC.⁸ Genom införandet av EPC 1973 så fick Europa ett regionalt patentverk, EPO.⁹ Alla länder som är medlemmar i WTO är också skyldiga att acceptera TRIPS-avtalet, detta är en internationell överenskommelse som reglerar immaterialrättsliga handelsfrågor.¹⁰ Genom TRIPS-avtalet har alltså patenträtten som en del av immaterialrätten blivit inkorporerad i den internationella handelsrätten.¹¹ TRIPS-avtalet innehåller den immaterialrättsliga skyddsnivån från de senaste textversionerna av Bernkonventionen och Pariskonventionen, men innehåller utöver detta mer konkret och långtgående materiellt skydd. Även Kina har tillträtt och ska följa de regler som gäller enligt TRIPS-avtalet.¹² Det är förstås en omöjlighet att få en globalt överensstämmande patenträtt. Dock finns det stora likheter i patenträttigheter runt om i världen. Förutom EPC och TRIPS-avtalet kan nämnas den s.k. Trilateralen som är ett samarbete mellan patentverken i USA, Japan och Europa. 1970 undertecknades även PCT som är en konvention om patentsamarbete. Idag har över 120 länder skrivit under PCT, däribland Sverige och världens viktigaste industriländer.¹³ Dock kan sägas att huvudbestämmelserna för det patenträttsliga området går att finna i EPC och PL.¹⁴

⁵ Mogens Koktvedgaard – Marianne Levin, Lärobok i Immaterialrätt, 2007, s. 221.

⁶ Bengt Domeij, Patenträtt svensk och internationell patenträtt, avtal om patent samt skyddet för växtsorter och företagshemligheter, 2007, s. 17.

⁷ Ulf Bernitz – Gunnar Karnell – Lars Pehrson – Claes Sandgren, Immaterialrätt och otillbörlig konkurrens, 2005, s. 8-9.

⁸ <http://www.eu-upplysningen.se/Amnesomraden/Naringsliv-och-konkurrens/Immaterialratt---patent-upphovsratt-och-design/Patentratt/>, 13 December 2007.

⁹ Bengt Domeij, Patenträtt svensk och internationell patenträtt, avtal om patent samt skyddet för växtsorter och företagshemligheter, 2007, s. 15.

¹⁰ http://www.kommers.se/templates/Standard2_____688.aspx, 13 December 2007.

¹¹ Bengt Domeij, Patenträtt svensk och internationell patenträtt, avtal om patent samt skyddet för växtsorter och företagshemligheter, 2007, s. 21.

¹² Ulf Bernitz – Gunnar Karnell – Lars Pehrson – Claes Sandgren, Immaterialrätt och otillbörlig konkurrens, 2005, s. 11.

¹³ Bengt Domeij, Patenträtt svensk och internationell patenträtt, avtal om patent samt skyddet för växtsorter och företagshemligheter, 2007, s. 20.

¹⁴ Mogens Koktvedgaard – Marianne Levin, Lärobok i Immaterialrätt, 2007, s. 225.

Förutom svensk rätt kommer jag att med juridisk metod behandla relevant material från Europa och USA. Dels från EG-rätten men även från några enskilda europeiska länder och deras bedömningar av problem som uppstått genom användandet av reverse engineering. Fokus kommer jag lägga på gällande lag och rättspraxis i de fall sådan går att hitta, men även här kommer jag till stor del att få använda mig av doktrin. För att få information om hur domstolarna dömt i de rättsfall som inte finns refererade på engelska har jag använt mig av artiklar och böcker som beskriver domarna. Till sist kommer jag att behandla två rättsfall från USA och analysera hur The Supreme Court dömt i dessa fall. Det första rättsfallet är Bonito Boats Incorporated mot Thunder Craft Boats Incorporated och det andra rättsfallet är Kewanee Oil mot Bicorn Corporation.

1.4 Avgränsning

Det jag är intresserad av är att se på begreppet reverse engineering ur ett juridiskt perspektiv, främst i skenet av patenträtten. Därför kommer jag bara att behandla detta begrepp på så sätt. Jag kommer inte lägga in värderingar av typen etik och moral. Jag kommer inte heller att ha någon ekonomisk värdering av begreppet, varken gällande kostnadsbesparingar tillvägagångssättet innebär eller vilka konsekvenser det har för de företag som blir drabbade.

Avsnittet om vad reverse engineering innebär kommer att vara kort, överskådligt och deskriptivt. Detta eftersom det inte är målet för min uppsats att skriva om reverse engineering som process utan som eventuellt juridiskt problem. Avsnittet ska endast ge läsaren en övergripande kunskap om reverse engineering som process.

Som utgångspunkt kommer jag ha tiden efter ett patents godkännande, alltså inte hur processen fram till dess ser ut. Jag kommer inte heller lägga någon vikt vid att utreda vad som händer vid ett eventuellt patentintrång eller vilka verkningar ett sådant får.

1.5 Disposition

Som utgångspunkt kommer en kort beskrivning och utveckling av begreppet reverse engineering. Detta görs för att ge läsaren lite kunskap om vad begreppet innebär.

Sedan följer en genomgång av gällande rätt i Sverige och Europa inom områdena patenträtt och skydd för företagshemligheter med fokus på reverse engineering.

Uppsatsen går sen in i en analys av hur patenträtten ställer sig till reverse engineering. Första delen av analysen behandlar svensk rätt, därefter förs resonemanget ut i Europa och en behandling av rättsfall från olika europeiska länder. Till sist behandlas amerikansk rätt på området och några amerikanska rättsfall.

Som avslutning förs en diskussion som sammanfattar rättsläget i Sverige, Europa och USA. Där det pekas på hur reverse engineering inom svenskt rätt bör bedömas.

2 Reverse Engineering

En något klumpig svensk översättning av RE är baklängeskonstruktion.¹⁵ I dagsläget används termen RE främst inom databranschen, men jag vågar påstå att det förekommer överallt där produktutveckling förekommer. Termen har sitt ursprung vid analys av hårdvara som ett sätt att uttolka egenskaper, funktioner, användningsområden mm från färdiga produkter.¹⁶ Som namnet antyder innebär RE att utvecklingsprocessen av en produkt görs bakvänt.

Denna utvecklingsprocess görs generellt i fyra steg. Det första steget är att identifiera den uppfinning som ska undersökas, alltså den befintliga produkt som bäst överensstämmer med målet för processen. Steg två är att plocka ner denna uppfinning i dess beståndsdelar och analysera den för att få kunskap om dess egenskaper, funktioner, användningsområden mm. Tredje steget blir att med denna nyvunna kunskap skapa en egen ritning av uppfinningen. Ett kartläggande av dess bra och dåliga sidor. Till sist skapas en egen produkt utifrån ritningen.¹⁷ RE innebär inte automatiskt ett plagierande av den konkurrerande produkten. Målet med förfarandet kan mycket väl vara att utveckla en helt ny produkt eller förbättra den befintliga produkten. Kunskapen som inhämtas kan också användas för att utveckla och förbättra egna produkter. Dock är plagiat ett möjligt mål, men oftast resultatet av att förfarandet misslyckats.

Generellt sett kan sägas att RE görs bakvänt från färdig produkt till ritning, istället för att gå från en abstrakt idé via en ritning till en färdig produkt, som är brukligt vid traditionell produktutveckling. Traditionellt sett används RE inom tillverkningsindustrin av någon annan än den ursprungliga utvecklaren, utan tillgång till originalritningar, för att klonas produkter.¹⁸ I dagsläget handlar dock RE om att experimentera med befintliga produkter för att vinna kunskap, inte om att ändra eller kopiera produkten i sig.¹⁹

¹⁵ <http://www.nyteknik.se/nyheter/verkstad/verkstadsartiklar/article16756.ece>, 13 December 2007.

¹⁶ Elliot J. Chikofsky – James H. Cross II, *Reverse Engineering and Design Recovery: A Taxonomy*, 1990, s. 13.

¹⁷ <http://www.chillingeffects.org/reverse/faq.cgi>, 13 December 2007.

¹⁸ Elliot J. Chikofsky – James H. Cross II, *Reverse Engineering and Design Recovery: A Taxonomy*, 1990, s. 14.

¹⁹ Elliot J. Chikofsky – James H. Cross II, *Reverse Engineering and Design Recovery: A Taxonomy*, 1990, s. 15.

3 Svensk rätt

3.1 Patentlag

Då ett patent beviljas för en uppfinning, som kan tillgodogöras industriellt, ges enligt 1§ PL en ensamrätt att yrkesmässigt få utnyttja uppfinningen till den som gjort uppfinningen eller till den som har rätten till uppfinningen. Som ett motkrav till denna ensamrätt måste patentet offentliggöras. I ovan nämnda paragraf finns det också uppräknat vad som inte anses vara en uppfinning och således inte kan skyddas av ett patent. Generellt måste uppfinningen ha någon form av teknisk lösning eller teknisk karaktär för att kunna skyddas. Detta framgår i viss mån i lagtexten, men även av bedömningar gjorda av patentverket och av domstolar.²⁰ Ensamrätten till en uppfinning gör att ingen utan patenthavarens samtycke har rätt att utnyttja uppfinningen. Som utnyttjande räknas bl.a. att tillverka eller att använda en patentskyddad uppfinning. Det är även ett utnyttjande att föra ut en sådan uppfinning på marknaden. Generellt kan sägas att alla former av yrkesmässigt utnyttjande är otillåten och att de former som anges i 3§ PL endast är exempel på vad som är otillåtet.²¹ Detta visas på ett tydligt sätt då befogenheterna enligt 3§ PL är negativt formulerade, dvs. det står inte uppdragat vad patenthavaren har för befogenheter utan vad som inte får göras utan samtycke från patenthavaren. Befogenheterna som ett patent ger anses som självklara.²² Det finns ett antal undantag från denna ensamrätt. Utnyttjanden som inte räknas som yrkesmässiga är tillåtna, så även utnyttjande som sker genom experimenterande av själva uppfinningen. Dock ska sägas att ensamrätten som ett svenskt patent ger endast gäller på svenskt territorium. Om ensamrätten ska gälla även utomlands så måste patent tas i alla de länder som så önskas.

3.1.1 Inskränkningar

Det finns som jag skrev ovan vissa inskränkningar av ensamrätten. Dessa inskränkningar går att finna i 3§ 3st., 4§ och 5§ PL och de ligger till grund för att

²⁰ Bengt Domeij, Patenträtt svensk och internationell patenträtt, avtal om patent samt skyddet för växtsorter och företagshemligheter, 2007, s. 48.

²¹ Prop. 1977/78:1 Del A s. 191.

²² Mogens Kockvedgaard – Marianne Levin, Lärobok i Immaterialrätt, 2007, s. 297-298.

RE, av en produkt som är skyddad av patent, är tillåten. Frågan är i vilken utsträckning.

Enligt 3§ 3st. nr 1 PL får icke yrkesmässigt utnyttjande undantagas från ensamrätten. Detta innebär att privatpersoner i stort sett får göra vad de vill med en produkt de köpt.²³ RE i hobbysyfte eller för familjebehov är alltså tillåten. Det krävs någon form av professionalitet eller nyttjande inom en arbetsplats för att patentintrång ska föreligga.²⁴

Om reglerna i 3§ 1st. PL tolkades strikt skulle en köpare av en patentskyddad bil inte ha rätt att använda bilen eller sälja den vidare utan samtycke från patenthavarna till de patent som finns i bilen. Därför finns en konsumtionsregel i 3§ 3st. nr 2 PL. Denna regel innebär att patentskyddet för produkter som släppts ut på marknaden inom EES, av patenthavaren eller med samtycke från patenthavaren, inte längre är skyddade av ensamrätten inom EES området. Dessa produkter kan ses som originalprodukter då de finns på marknaden med patenthavarens vetskap och samtycke. För en originalprodukt som redan finns på marknaden enligt 3§ 3st. nr 2 PL har ensamrätten förbrukats och RE av produkten är i detta fall tillåtet.²⁵ Detta innebär att konkurrenter har rätt enligt lag att köpa en originalprodukt, experimentera och analysera den så länge det sker i forskningssyfte. Import från länder utanför EES som sker i näringsverksamhet kan fortfarande stoppas trots att produkten blivit släppt inom EES området.²⁶

Enligt undantaget i 3§ 3st. nr 3 PL så är det lagligt att experimentera med eller forska på patentskyddade uppfinningar så länge experimenterandet avser uppfinningen i sig.²⁷ Det innebär att RE enligt svensk rätt faller inom detta nämnda undantag och är alltså lagligt så länge det handlar om ett rent experimenterande av uppfinningen. Anledningen till detta är att patenträtten inte finns till för att hämma utan för att uppmuntra till innovation genom att belöna de som uppfinner något, i alla fall för en viss begränsad tid. Det ska även vara möjligt att vidareutveckla patenterade uppfinningar och ett verktyg för att kunna analysera patenterade produkter är RE.²⁸ Detta innebär alltså att det är tillåtet att tillverka exemplar av den patenterade produkten så länge detta sker på ett

²³ Prop. 1977/78:1 Del A s. 191.

²⁴ Bengt Domeij, Patenträtt svensk och internationell patenträtt, avtal om patent samt skyddet för växtsorter och företagshemligheter, 2007, s. 100.

²⁵ Mogens Koktvedgaard – Marianne Levin, Lärobok i Immaterialrätt, 2007, s. 314-315.

²⁶ Mogens Koktvedgaard – Marianne Levin, Lärobok i Immaterialrätt, 2007, s. 300-301.

²⁷ Prop. 1977/78:1 Del A s. 191. Se även Bengt Domeij, Karnov Lagkommentar nr 30 till patentlag (1967:837), 13 december 2007.

²⁸ Mogens Koktvedgaard – Marianne Levin, Lärobok i Immaterialrätt, 2007, s. 315.

experimentellt sätt och är ett nödvändigt led i att analysera produkten i sig och förstå dess funktion, egenskaper och användningsområden. Dessa exemplar måste sedan kasseras och får absolut inte användas praktiskt t.ex. som ett hjälpmedel för annan forskning eller säljas vidare. Det är tillåtet att experimentera och forska på en patenterad produkt, det är däremot inte tillåtet att experimentera eller forska med hjälp av en patenterad produkt. Efterfrågan på den patenterade produkten får inte på något sätt minska genom det experimentella förfarandet.²⁹ I alla fall inte om denna minskning beror på att det släpps likadana produkter med samma användningsområde som går att hitta i den patenterade produktens patentkrav eller i beskrivningen. Detta skulle då kunna räknas som ett patentintrång. Frågan som nu automatiskt uppstår är hur snävt tillämpningen av detta experimentundantag ska tolkas. Det finns inget givet svar på den frågan inom svensk rätt men internationellt sätt ska det tillämpas relativt snävt. I slutet av en produkts patenttid får konkurrenter inte förbereda försäljning eller tillverkning av kopior av den patenterade produkten med stöd av experimentundantaget. Förberedelser av denna art innebär tester av kopior och produktion och dessa tester går utanför experimentundantaget och enligt EG-domstolen kan ett sådant syfte hindras med stöd av artikel 30 i EPC.³⁰

De två övriga punkterna i 3§ 3st. PL, nr 4 och nr 5, är inte intressanta för denna uppsats då de ligger lite utanför området för denna uppsats. Nr 4 anger att det är tillåtet att förbereda försäljning av referensläkemedel i slutet av patenttiden, trots att dessa förberedelser innebär tester av läkemedelskopian. Nr 5 anger att apotek har rätt att tillverka läkemedel efter läkares recept utan att begå intrång i läkemedelspatent.³¹

4§ PL tar upp den så kallade för användarrätten. Denna innebär att ett patent inte gäller gentemot någon som utnyttjat uppfinningen innan ansökningsdagen för patentet. Detta skulle slå hårt mot någon som utvecklat en produkt men inte ansökt om patent. Det arbete och de resurser som utnyttjats skulle kastas bort om ett patent hindrade vidare användning av uppfinningen.³² Någon som utnyttjat en uppfinning och haft kunskapen om den som en företagshemlighet har ett försvar

²⁹ Bengt Domeij, Patenträtt svensk och internationell patenträtt, avtal om patent samt skyddet för växtsorter och företagshemligheter, 2007, s. 101.

³⁰ Mogens Koktvedgaard – Marianne Levin, Lärobok i Immaterialrätt, 2007, s. 315.

³¹ Bengt Domeij, Patenträtt svensk och internationell patenträtt, avtal om patent samt skyddet för växtsorter och företagshemligheter, 2007, s. 101-102.

³² Mogens Koktvedgaard – Marianne Levin, Lärobok i Immaterialrätt, 2007, s. 316-317.

mot en intrångstalan genom paragrafen. Det är fritt att använda och sälja produkter som har för användarrättsskydd.³³

5§ PL anger en rätt för ett transportmedel som är registrerat i utlandet, på tillfälligt besök i Sverige, att använda patenterade uppfinningar utan samtycke av patenthavaren. Detta kan innebära att de innehåller patent eller en rätt att utnyttja och föra in patenterade reservdelar i Sverige.

3.1.2 Patentintrång

När ett patentintrång sker utnyttjar någon utan lov en patenterad produkt och på så sätt kränker ensamrätten till produkten. Det är en väldigt komplex process att utröna om ett patentintrång skett.³⁴ Vid en patentansökan så lämnas aldrig en färdig produkt till patentverket utan enbart noggranna produktbeskrivningar, ritningar och eventuella teckningar. Så vid en patenträttslig tvist kan aldrig en jämförelse med originalprodukten göras för att se om ett intrång föreligger, jämförelsen måste göras utifrån patentskriften. Vid en sådan jämförelse avslöjas ofta många olikheter men ofta också många likheter vad gäller dimensioner, montering, färger, material mm. Vilka skillnader och likheter som är relevanta i jämförelsen mellan den teoretiska patenterade produkten och den fysiska produkt intrånget handlar om går inte att finna i lag. Svaret är helt beroende av rättspraxis och den patenträttsliga traditionen. För att ett patent ska få styrka så utmäts ett skyddsomfång till varje patent. Detta skyddsomfång måste vara i linje med uppfinningens karaktär och får inte begränsa möjligheten till konkurrens med liknande produkter. Det faller alltid på sakkunniga att bedöma hur stort skyddsomfånget ska vara och vilka egenskaper det ska innefatta. Generellt innefattar skyddsomfånget sällan dimensionsförändringar eller färger. På detta sätt bedöms vad som är väsentligt just för den patenterade uppfinningen i fråga, skulle dessa egenskaper gå att återfinna i intrångsprodukten så föreligger ett intrång, annars inte. En bra hjälp till denna bedömning går som sagt att hitta i patenthandlingarna. I de så kallade patentkraven har uppfinnaren en möjlighet men också en skyldighet att formulera vad som önskas skyddat med patentet.³⁵ I 14§ Patentkungörelse går att utläsa vad patentkrav ska innehålla. Bl.a. ska de innehålla en benämning av uppfinningen och uppgifter om vad som är nytt och säreget med den och dess nya teknik. Patentkrav får inte innehålla något som är oväsentligt för uppfinningen eller för ensamrätten som söks. Det är viktigt att

³³ Bengt Domeij, Patenträtt svensk och internationell patenträtt, avtal om patent samt skyddet för växtsorter och företagshemligheter, 2007, s. 102-103.

³⁴ Henrik Bengtsson – Ralf Lyxell, Åtgärder vid immaterialrättsintrång, 2006, s. 31-32.

³⁵ Mogens Koktvedgaard – Marianne Levin, Lärobok i Immaterialrätt, 2007, s. 303-305.

patentkraven skrivs noggrant och att uppfinnaren ganska exakt definierar uppfinningen och dess egenskaper då patentkraven utgör grunden för ett patents skyddsomfång och således grunden för en intrångsbedömning enligt svensk rätt. Det går att utläsa ur 39§ PL att vid bedömning av patents skyddsomfång ska patentkraven ge ledning, för att förstå patentkraven kan patenthandlingarna i övrigt användas.³⁶ Patentbeskrivningen och eventuella ritningar, teckningar, bilder o dyl. används endast som tolkningshjälp.³⁷ Denna beskrivning får inte innehålla något annat än information som klargör uppfinningen.³⁸ Den av uppfinnaren lämnade definitionen ger alltså ramen för bedömningen. Faller intrångsprodukten inom ramen för uppfinnarens definition eller om en fackman anser att den är likvärdig så föreligger ett intrång. Liknande bestämmelser som patentkravsläran i 39§ PL går att hitta i de flesta utländska patentlagar.³⁹

En vägledande princip vid bedömning av skyddsomfånget är ekvivalensläran. Denna lära innebär att tekniskt likartade lösningar inte hamnar utanför skyddsomfånget. En patenterad lösning på en lyftkran är alltså fortfarande patenterad på en leksakslyftkran. Det är ju bara dimensionerna som skiljer de båda lyftkranarna åt inte den tekniska lösningen. Oftast går sådant inte att utläsa ur patentkraven men ligger ändå inom skyddsomfånget.⁴⁰

För att ett intrång ska föreligga måste intrångsföremålet tillhöra samma tekniska område eller art som den patentskyddade uppfinningen.⁴¹ En fingervisning på vad som ska tolkas som ett intrång är lydelsen i 2§ 1st. PL. Nyhetskravet och att en ny uppfinning väsentligt ska skilja sig från det som redan är känt, för att ett patent ska kunna utges, ger oss tumregeln att ”väsentligt skilja sig” borde användas även vid bedömningen av ett misstänkt intrång. Något som inte väsentligt skiljer sig från uppfinningen eller dess patentkrav faller automatiskt inom ramen för patentskyddet och ett intrång föreligger.⁴²

Som en delslutsats för svensk rätt kan sägas att det ovanstående måste beaktas för att kunna avgöra om ett experimenterande med en patenterad produkt, genom RE, samtidigt är ett intrång i patentet. Ett patent ger en ensamrätt till den patenterade produkten. Denna ensamrätt hänger ihop med ett antal undantag. Vid utredandet

³⁶ Prop. 1977/78:1 Del A s 183.

³⁷ Maria Bruder, Patentskyddets omfång – en jämförande studie av svensk, engelsk och tysk rättspraxis, 2002, s. 38.

³⁸ 17 § Patentkungörelse (1967:838).

³⁹ Mogens Koktvedgaard – Marianne Levin, Lärobok i Immaterialrätt, 2007, s. 303-306.

⁴⁰ Mogens Koktvedgaard – Marianne Levin, Lärobok i Immaterialrätt, 2007, s. 310-311.

⁴¹ Berndt Godenhielm, Patentskyddets omfattning i europeisk och nordisk rätt, 1994, s. 277.

⁴² Berndt Godenhielm, Patentskyddets omfattning i europeisk och nordisk rätt, 1994, s. 263.

om ett förfarande med den patenterade produkten faller inom ett undantag så ska patentkraven, ekvivalensläran och tumregeln ge ledning. Sen är det ju alltid en bedömning som behöver göras från fall till fall och det är väldigt svårt att dra några generella slutsatser eller regler. Vad som generellt kan sägas om RE inom svensk patenträtt är att den inte är reglerad mer än genom undantagen. RE ses som ett lagligt sätt att skaffa sig kunskap om en konkurrents produkt.

3.2 Företagshemligheter

En annan typ av ensamrätt som är av intresse är företagshemligheter. Om en individ eller ett företag äger en exklusiv kunskap som inte allmänheten har kännedom om, och skulle skadas om kunskapen blev offentlig, klassas kunskapen som företagshemlighet enligt 1§ FHL. Individen eller företaget har själv rätt att bestämma om, när eller hur denna kunskap ska spridas, en typ av ensamrätt. Ensamrätten är dock inte lika bra skyddad som ensamrätt given genom patent. Det är upp till innehavaren av företagshemligheten att hålla den hemlig. 2§ FHL tar upp att lagen bara gäller obehörigt angrepp på företagshemlighet, vad som klassas som obehörigt angrepp måste bedömas i varje enskilt fall. Dit hör dock inte att avslöja saker som är brottsliga eller utgör allvarliga missförhållanden, eller att avslöja sådan kunskap som fåtts i god tro. 3§ FHL anger att någon som med uppsåt bereder sig tillgång till företagshemlighet döms för företagsspioneri eller industrispionage, detta gäller vanligtvis inte anställda då rekvisitet ”bereder sig tillgång” sällan är uppfyllt, de har oftast redan tillgång via sin anställning. En person som förvärvar kunskap från någon med vetskap om att personen inte har rätt till kunskapen döms enligt 4§ FHL för olovlig befattning med företagshemlighet.⁴³ För att det ska föreligga företagsspioneri krävs det att gärningsmannen på olovligt sätt får tag på hemligheten. Det föreligger aldrig företagsspioneri om stor spridning ligger till grund för att en obehörig får tillgång till hemligheten.⁴⁴ Frågan är då om RE är tillåtet enligt FHL.

Enligt 3§ FHL borde det anses tämligen klart att olovlig åtkomst föreligger om en utomstående bereder sig tillgång till företagshemlighet genom att köpa in och analysera en produkt. Detta bör kunna anses som företagsspioneri då uppsåtsrekvisitet och likaså rekvisitet om att ”bereda sig tillgång” är uppfyllt. Dock är rekvisitet ”olovligen” inte uppfyllt. Detta beror på att produkten är släppt

⁴³ Bengt Domeij, Patenträtt svensk och internationell patenträtt, avtal om patent samt skyddet för växtsorter och företagshemligheter, 2007, s. 159.

⁴⁴ Tommy Svensson, Företagens skydd och säkerhet om lagar och praktisk tillämpning, 1999, s. 93-94.

på den öppna marknaden och således har alla köpare rätt att förfoga över den.⁴⁵ Genom detta resonemang blir det tillåtet att köpa in och analysera produkter och finna företagshemligheten som ligger till grund för dem. RE är med andra ord inte olagligt enligt FHL. Detta har sin grund i att det på den fria marknaden råder fri konkurrens och således får en teknisk innovation utnyttjas av vem som helst.⁴⁶ Näringsidkare som vill skydda sina företagshemligheter mot att avslöjas på detta sätt måste alltså söka skydd genom immateriell ensamrätt, t.ex. genom patent.⁴⁷ Mycket utav arbetet som görs innan ett patent blir verklighet klassas som företagshemlighet.⁴⁸

⁴⁵ Jämför med konsumtionsregeln i 3§ 3st. nr 2 PL.

⁴⁶ SOU 1983:52, Företagshemligheter betänkande av utredningen om skydd för företagshemligheter, 1983, s. 41.

⁴⁷ Reinhold Fahlbeck, Lagen om skydd för företagshemligheter En kommentar och rättsöversikt, 2004, s. 273.

⁴⁸ Reinhold Fahlbeck, Lagen om skydd för företagshemligheter En kommentar och rättsöversikt, 2004, s. 103-107.

4 Europa

4.1 EPC

PL ändrades till stora delar i och med införandet av EPC. Innan EPC hade det bara varit möjligt att få giltiga patent meddelade av PRV, men numer är det även möjligt att få giltiga patent meddelade av EPO. Dock är ett sådant patent endast underställt svensk rätt och liksom innan så måste patent ansökas i varje land där patentskydd vill uppnås. Om patent ska tas i fler länder blir det oftast billigare att gå via EPO än via varje lands patentverk. EPC innehåller endast den formella patenträtten dvs. hur ett patent meddelas, vad en patentansökan ska innehålla och hur en patentansökan behandlas och bedöms. EPC innehåller inga bestämmelser om den materiella patenträtten, dvs. ett patents rättsverkningar, vid sådana frågor ska varje lands patentlag användas.⁴⁹ Detta innebär att svenska patent inte är skyddade mot intrång genom EPC utan av PL. Det är även i PL det går att finna undantagen mot den ensamrätt som ges genom ett patent meddelat av PL eller EPO. Rent praktiskt är det dock lättare att ansöka om patent i fler europeiska länder genom EPO. Det finns också en målsättning att i framtiden få fram ett europeiskt regelverk vid bedömning av intrång och ogiltighet, men i dagens läge så gäller PL vid sådana frågor förutsatt att det är ett svenskt patent.⁵⁰ Att den nationella lagen gäller för materiella rättigheter gäller alltså för alla länder som är knutna till EPC.

4.2 Nationella europeiska patentlagar

Den patenträtt som anses vara den allra första är den engelska patenträtten ”The statute of monopolies” från 1623. Ursprunget var att allmänhetens intresse sågs som viktigare än innehavaren av monopol, som var vanliga och förlustbringande för samhället vid denna tid.⁵¹ En annan gammal patenträtt är den tyska från 1877. Till skillnad från den engelska så uppkom den tyska för att belöna uppfinnaren för

⁴⁹ Prop. 2000/01:13, s. 16-17.

⁵⁰ Mogens Koktvedgaard – Marianne Levin, Lärobok i Immaterialrätt, 2007, s. 221-222.

⁵¹ Maria Bruder, Patentskyddets omfång – en jämförande studie av svensk, engelsk och tysk rättspraxis, 2002, s. 8.

bidraget till den tekniska utvecklingen.⁵² Vid en jämförelse mellan de olika patentlagarna i Tyskland, England och Frankrike går att finna att de tolkar patent olika. I tysk patentlag hittas tolkningen som är mest till förmån för patenthavaren medan den tolkning som är minst till förmån för densamme hittas i fransk patentlag. Alla patentlagar utom den tyska har en avvaktande hållning gentemot ekvivalenter. Intrång enligt tysk rätt föreligger endast om intrångsprodukten uppvisar samtliga kännetecken i patentkraven, antingen identiskt eller ekvivalent betraktat. Detta återspeglar sig i den svenska patenträtten, som bygger på den tyska.⁵³ Ekvivalensläran spelar alltså en viktig roll inom tysk och svensk patenträtt. Fransk rätt skyddar bara mot ekvivalenter som klart framgår i patentet. Vid tolkningen av ett patent anger patentlagarna att det som inte anges i patenthandlingen och dess beskrivning inte kan användas som hjälp vid tolkning.⁵⁴ Detta visar att patentkraven spelar en viktig roll både i Europa och i Sverige. Kravet att patentbeskrivningen ska avslutas med patentkrav, som definition på vad som ska skyddas, uppkom först i USA 1836 genom deras Patent Act. Detta krav inkorporerades 1891 i tysk rätt genom en ny patentlag och så småningom även i svensk rätt. Patentkrav infördes 1968 även i fransk rätt. I engelsk rätt ser det lite annorlunda ut, de har ett liknande krav men oftast hänvisar deras patentkrav till patentbeskrivningen. I princip sträcker sig dock ensamrätten bara till det som går att finna uttryckligen i patentkraven.⁵⁵ I EPC hittas bestämmelser om patentkrav i artikel 69. De engelska och franska texterna skiljer sig åt i denna artikel. Skillnaden låg i hur patentkraven skulle tolkas, enligt den franska tolkningen var innehållet det viktigaste medan den engelska texten förordade en bokstavstolkning. Denna olikhet ledde fram till ett särskilt protokoll om tolkning av patentkrav. Dessa ska inte tolkas genom sin ordalydelse då detta är ett alldeles för snävt tolkningssätt, samtidigt får tolkningen inte innefatta allt som uppfinnaren eventuellt avsett då detta göra tolkningen alltför bred. Tolkningen ska ligga mittemellan dessa två extrempunkter, ta tillvara på patenthavarens ensamrätt och skydda denna samtidigt som den ska ge en möjlighet att undvika intrång för en utomstående.⁵⁶

⁵² Maria Bruder, Patentskyddets omfång – en jämförande studie av svensk, engelsk och tysk rättspraxis, 2002, s. 24.

⁵³ Berndt Godenhielm, Patentskyddets omfattning i europeisk och nordisk rätt, 1994, s. 177.

⁵⁴ Berndt Godenhielm, Patentskyddets omfattning i europeisk och nordisk rätt, 1994, s. 195-196.

⁵⁵ Berndt Godenhielm, Patentskyddets omfattning i europeisk och nordisk rätt, 1994, s. 119.

⁵⁶ Maria Bruder, Patentskyddets omfång – en jämförande studie av svensk, engelsk och tysk rättspraxis, 2002, s. 6.

5 Analys

5.1 Sverige

Vad har jag då kommit fram till när det gäller RE och patent. Det första som ska finnas i åtanke är att ett patent skyddar en teknisk lösning och antagligen inte en design. Så ett utseende är sällan eller aldrig skyddat av ett patent. För att återknyta detta till Shuanghuans kopia på BMW X5 så är det inte möjligt att med patentlagen hindra Shuanghuan att efterlikna BMW:s statsjeep. I dessa fall måste nog upphovsrätten, mönsterrätten eller känneteckensrätten användas. Kanske är det möjligt att efterliknandet skulle kunna bedömas vara renommésnyltning och att BMW den vägen kan få upprättelse. Det ska också sägas att det antagligen inte faller inom begreppet RE att gjuta av något t.ex. en stänkskärm eller en baklucka. För att det ska falla inom begreppet RE så måste en teknisk lösning ligga till grund och att denna lösning endast går att få fram genom ett experimenterande och analyserande med produkten ifråga. Skulle Shuanghuan däremot ha kopierat en av BMW:s tekniska lösningar då skulle detta bli föremål för en intrångsprövning. Vid en sådan eventuell intrångsprövning skulle patentkraven utgöra grunden för intrångsbedömningen. Dock är det inte sagt att detta eventuella intrång måste vara ett resultat av RE. Generellt används RE för att få kunskap om tekniska lösningar för att kunna vidareutveckla dem. Plagiat av en teknisk lösning måste ses som ett misslyckande med RE.

Om en uppfinning uppfyller de krav som ställs för att ett patent ska meddelas så ges ägaren till uppfinningen en ensamrätt till uppfinningen. Ensamrätten som ges är exklusiv och utestänger andra från att utnyttja patentet utan uppfinnarens tillåtelse. Det finns ingen paragraf i PL som säger att RE är tillåten eller förbjuden. I PL finns dock ett antal undantag från denna ensamrätt och det är genom dessa undantag som RE är tillåtet enligt svensk patenträtt. Främst är det tre undantag som fastställer rätten till RE. Dessa undantag går att hitta i 3§ 3st. PL. Det första undantaget går att hitta i punkten 1 och anger att all icke yrkesmässig användning är undantagen från patenthavarens ensamrätt. Detta innebär att en privatperson får utöva RE i vilken utsträckning som helst så länge det sker rent privat och utan kommersiella intressen. Det andra undantaget går att finna i punkten 2 och är det första undantaget som sånär berör frågan RE och kommersiella intressen. Undantaget är en konsumtionsregel och innebär att så fort en produkt är släppt på den öppna marknaden inom EES så får den användas av

vem som helst. Ensamrätten av uppfinningen är konsumerad i och med att den släppts fri. Undantaget anger inte exakt vad som är lagligt att göra med en sådan produkt men får antas hänga ihop lite med punkten 3. Detta är det tredje undantaget och också det undantag som är det mest intressanta.

5.1.1 Experimentundantag

Enligt undantaget i 3§ 3st. nr. 3 PL så är det tillåtet att experimentera med patentbelagda uppfinningar så länge experimenterandet avser själva uppfinningen. Trots att RE inte uttryckligen är lagligt enligt patentlagen så måste det anses ligga inom ramen för experimentundantaget så länge processen inte innebär ett patentintrång. Det är dock viktigt att komma ihåg att experimenterande bara är tillåtet så länge det sker på uppfinningen i sig och har som mål att utröna kunskap om den. Det är till och med tillåtet att skapa kopior av uppfinningen om detta är ett led i analysen av den. Det är dock inte tillåtet att experimentera med hjälp av uppfinningen, det är med andra ord inte tillåtet att använda uppfinningen som ett verktyg. Uppfinningen får inte vara ett hjälpmedel utan ska strikt betraktas som objektet för analysen. Denna särskiljning borde kunna användas som en någorlunda tydlig gräns för vad som är tillåtet enligt experimentundantaget men tyvärr är det inte riktigt så lätt. Det är här den stora stötestenen ligger. Det går inte i svensk patenträtt få ett svar på hur långt det är tillåtet att dra experimenterandet med en uppfinning innan det föreligger ett patentintrång. Problemet är att området aldrig varit uppe för bedömning inom svensk rätt.

Det finns exempel på fall då RE varit omtalat bl.a. ett fall från HovR för nedre norrland.⁵⁷ Enda problemet med detta fall är att det handlar om RE av datorprogram och det finns särskilda regler i upphovsrättslagen som tillåter RE av sådant slag.⁵⁸ Det kan med andra ord inte ge ledning vid bedömningen av RE på patentskyddade uppfinningar inom tillverkningsindustrin. Det finns några generella gränser vid patentintrång som diskuteras i svensk rättsdoktrin. Dessa skulle kunna användas för att utreda hur långt det är tillåtet att experimentera med en patenterad uppfinning. För det första så ingår aldrig dimensionsförändringar eller färger i ett patents skyddsomfång. Till detta ska nämnas att ekvivalenta lösningar alltid är skyddade av patentet oberoende av storleken på lösningen. Vidare är det bara det som finns beskrivet i patentkravet som är skyddat. En ny produkt måste också väsentligt skilja sig från originalet enligt tumregeln i 2§ 1st. PL. Dessa fyra utgör ramen för vad som ska ses som ett patentintrång och således ger de en fingervisning om vilka gränser som finns för en ny uppfinning som

⁵⁷ RH2006:80

⁵⁸ 26 g § och 26 h § Upphovsrättslag

framställts genom RE. Bristen på information om hur experimentundantaget ska tolkas i svensk rätt leder oss genom europasamarbetet, EPO och EPC ut i Europa för att hitta ett svar.

5.2 Europa

Ytterligare ett problem som uppstår nu, vid denna bedömning, är att EPC inte tar upp de materiella rättigheterna med ett patent utan endast de formella reglerna. EPC hänvisar bara tillbaka till de materiella rättigheterna i PL. Det finns med andra ord inga lagregler, varken inom PL eller inom EPC, som styr hur mycket en uppfinning får experimenteras med eller i vilken utsträckning RE är tillåtet. Dock finns samma tanke i Europa som i Sverige att det är tillåtet att analysera en uppfinning så länge analysen avser uppfinningen i sig, och att uppfinningen inte får användas som ett hjälpmedel vid analys av annat.⁵⁹

Svaret på hur långt det är möjligt att dra experimenterandet måste hittas i gällande lag och rättspraxis från olika europeiska länder. Svensk patenträtt bygger till stora delar på den tyska patenträtten. Detta visar sig dels genom att båda länderna anser att ekvivalensläran är viktig och dels inkorporerades patentkravsläran i svensk rätt från den tyska. Som i sin tur hämtat patentkravsläran från amerikansk rätt. Vid genomgången av några europeiska patentlagar framgick det att den tyska bedömningen av patent är mest till förmån för innehavaren till patentet. Detta pekar på att patent ska bedömas på liknande sätt i Sverige. Motsvarande regler som experimentundantaget i 3§ 3st. nr. 3 PL går att hitta i alla europeiska länders lagar.⁶⁰ Det finns en internationellt genomgående tanke att patentsystemet ska främja innovation och då är ett experimentundantag ett måste. Men liksom i svensk lagtext så finns det inga klara regler för hur långt experimenten kan dras innan de blir föremål för patentintrång.

Gränsen för vad som är ett tillåtet experiment och ett otillåtet experiment kan börja skönjas om en genomgång av europeiska rättsfall görs. Tyvärr handlar de flesta rättsfall, som tar upp frågan om experimentundantag och patent, om läkemedel. Men de borde kunna användas för att skapa en bild av hur experimentundantaget ska tolkas.

⁵⁹ Bengt Domeij, Läkemedelspatent: patent på läkemedel i Europa ur ett rättsvetenskapligt och rättsekonomiskt perspektiv, 1998, s. 461.

⁶⁰ Bengt Domeij, Läkemedelspatent: patent på läkemedel i Europa ur ett rättsvetenskapligt och rättsekonomiskt perspektiv, 1998, s. 457.

5.2.1 Monsanto Co v Stauffer Chemical Co

Stauffer Chemical Co (Stauffer) utförde fältförsök med växtskyddsmedlet Touchdown. Dessa fältförsök var nödvändiga för att få ett tillstånd till försäljning av medlet i England. Enligt kändaren, Monsanto Co (Monsanto), innebär dessa fältförsök intrång i deras patent av ett liknande växtskyddsmedel vid namn Roundup. Båda medlen innehåller ett av Monsanto patentskyddat derivat med namnet Glyphosate. Svaranden hävdar dock att deras version av derivatet skiljer sig från det derivat beskrivet i patentkravet. Det var funktionen på detta derivat som Stauffer testade genom fältförsöken.

Englands Court of appeal gjorde bedömningen i rättsfallet att gränsen på vad som ska klassas som ett experiment och falla under experimentundantaget ska dras utifrån vem som har nytta av kunskapen som erhålls genom experimenten. Eftersom fältförsöken gjordes på ett demonstrativt sätt så att kunskapen om medlets funktion kom tredje man till nytta ansåg domstolen inte att experimentet var tillåtet. Fältförsöken var inte experiment på uppfinningen i sig utan bedömdes vara försök för att demonstrera produkten för tredje man.⁶¹

5.2.2 Inhale Therapeutic System Inc v Quadrant Healthcare Plc

Inhale Therapeutic System Inc. (Inhale) har utvecklat en metod för att stabilisera och lagra instabila biokemiska ämnen. Denna metod har sedan använts av Quadrant Healthcare Plc. (Quadrant) och Inhale menar att detta användande är intrång i det patent metoden skyddas av. Quadrant menar att patentet inte är giltigt då metoden saknar nyhetsvärde och uppfinningshöjd och således kan inte ett intrång föreligga.

Domstolen ansåg att delar av metoden var allmänt kända inom det biokemiska området och således bedömdes patentet vara ogiltigt. Det mest intressanta med domen är att en diskussion förs om var gränsen för experiment ska dras. Liksom i fallet ovan anses inte experiment ligga inom undantaget om de görs för att profitera på kunskapen inbäddat i patentet. Quadrant har inte använt metoden för egna experimentella försök, utan målet med experimenten har varit att sälja och sprida kunskapen till tredje man. Detta handlande föll inte inom ramen för experimentundantaget utan var ett tydligt patentintrång.⁶²

⁶¹ Monsanto Co v Stauffer Chemical Co, 1985.

⁶² Inhale Therapeutic Systems Inc. v Quadrant Healthcare Plc, 2002.

Samma bedömning av experiment inom undantaget återfinns i flera länder i Europa och således borde gränsen kunna dras där.⁶³ Detta tyder på att RE enligt experimentundantaget är tillåtet i samma utsträckning, dvs. så länge RE handlar om att skaffa sig själv kunskap och inte sälja eller sprida kunskapen vidare till tredje man.

5.2.3 Europeiska rättsfall

Högsta domstolen i Nederländerna har också behandlat frågan i några fall. 1992 gjordes bedömningen att experimentundantaget endast gällde experiment som gjordes för att utröna om uppfinningen fungerade för det i patentskriften angivna ändamålet eller för att förvissa sig om att vidareutveckling av uppfinningen var möjlig. 1995 kom ett avgörande om att kliniska försök i tio länder inte föll inom ramen för experimentundantaget. Domstolen menade att kliniska försök i så många länder främst tydde på ett försök att förbereda för försäljning genom att skaffa sig underlag för läkemedelsregistrering i de olika länderna, omfattningen på de kliniska försöken var större än vad som behövdes enligt domstolen. Denna dom förfinades samma år av högsta domstolen i Tyskland. De ansåg inte att själva syftet för de kliniska försöken var avgörande, det spelar inte någon roll om försöken gjordes yrkesmässigt eller i vinstsyfte, utan om det fanns någon form av sökande efter ny kunskap. Domstolen ansåg att kliniska försök, utöver experimenterandet med uppfinningen i sig, föll inom experimentundantaget då de kliniska försöken gjordes för att hitta andra användningsområden för uppfinningen. Domstolen ansåg också att om sådana användningsområden hittades skulle de leda till patent som var underordnade det första patentet och detta skulle vara till godo för patentinnehavaren till det första patentet.⁶⁴

Detta är ett steg från lydelsen i den svenska patentlagen där undantaget enligt ordalydelsen i lagen bara gäller experiment med uppfinningen i sig. Det är även ett steg från bedömningen i det engelska rättsfallet ovan, där det inte föll inom ramen för experimentundantaget då den som skulle få nytta av kunskapen var tredje man. I och med detta kan det skönjas en ganska mild bedömning av experimentundantaget inom Europa. Speciellt genom den sista domen från Tyskland. Trenden visar på att bedömningen blir mer och mer öppen. Det innebär att domstolarna i Europa hellre ser en innovation på frammarsch än en alltför hårt reglerad ensamrätt till patent. RE av patentbelagda uppfinningar borde alltså vara tillåtet i ganska stor utsträckning enligt europeisk rätt, så länge experimenterandet

⁶³ Bengt Domeij, Läkemedelspatent: patent på läkemedel i Europa ur ett rättsvetenskapligt och rättsekonomiskt perspektiv, 1998, s. 464.

⁶⁴ Bengt Domeij, Läkemedelspatent, 1998, s. 464-466.

handlar om att utröna ny kunskap, nya användningsområden eller liknande som är tillgodo för allmänheten i stort.

5.3 USA

Genom alla de internationella samarbeten som finns på patentområdet, t.ex. TRIPS-avtalet, PCT och Trilateralen, så är en amerikansk bedömning av RE högst väsentlig. USA som stormakt påverkar stora delar av världen både juridiskt, ekonomiskt och på andra sätt. Detta gör en amerikansk bedömning intressant för Europa men också för Sverige. Genom TRIPS-avtalet anser USA att de fört över sina immaterialrättsliga regler på resten av världen och det är väl en sanning med modifikation, då USA inte klarar av alla de krav som ställs genom TRIPS-avtalet. Dock spelar amerikanska regler en viss roll för omvärlden då TRIPS-avtalet till stor del bygger på amerikansk rätt.

I USA är RE historiskt sett en accepterad process. Jurister och ekonomer anser att det är en bra metod för att inhämta kunskap trots att metoden till stor del används för att kunna skapa egna produkter och på så sätt locka kunder från den ursprungliga produkten. Trots detta har RE varit ett hett samtalsämne under många år men ändå lyser regler om RE med sin frånvaro i lagar och konventioner. Som exempel kan nämnas att TRIPS-avtalet varken tillåter eller förbjuder RE trots att avtalet till stora delar handlar om företagshemligheter och immateriella rättigheter. I USA finns EEA från 1996. Denna var den första lagen i USA att ta upp hur brott mot företagshemligheter skulle hanteras. Den tar dock inte upp några regler om RE vilket är märkligt då den antyder att vissa fall då RE används inte skulle vara lagliga, trots att dessa fall ansetts som lagliga innan lagen uppkom.⁶⁵

Det finns ett antal fall där RE har varit uppe som juridiskt problem i USA under årtiondena mellan 70- och 90-talet. Till att börja med så förbjöds det i många amerikanska stater att avgjuta skrovet på konkurrenters båtar som en metod att skapa egna skrov. Vidare förbjöds det att använda RE som en process för att kлона datachip. I motsats till detta kom domstolen i USA fram till att det var lagligt att bryta ner dataprogram med RE för att få kunskap om programmets interoperabilitet. Dock väckte det domslutet ganska starka känslor och det uppkom strider om hur punkter i användaravtal bryts vid sådan användning. 1998 förbjöds RE att användas för att få kunskap om tekniska skydd för digitala verk.

⁶⁵ Pamela Samuelson – Suzanne Scotchmer, The law and economics of reverse engineering, 2002, s. 2-3.

Samtidigt blev det förbjudet att skapa och distribuera verktyg för en sådan RE-process.⁶⁶

RE inom tillverkningsindustrin är den klassiska formen av RE men också den form av RE som är minst omskriven som ett problem. Anledningen till att denna version av RE inte är omgiven av lagar beror på att RE inom tillverkningsindustrin är kostsamt och väldigt tidskrävande. Det anses på så sätt redan finns skydd för patenthavare och patentskyddade produkter. Om det med framtida teknologi skulle bli billigt och gå snabbt att utöva RE på patentskyddade produkter, så att utvecklare inte har någon chans att få igen forsknings- och utvecklingskostnader, så kommer detta även att visa sig genom ett större regelverk av RE.⁶⁷

I USA har RE alltid betraktats som ett lagligt sätt att komma åt företagshemligheter. En företagshemlighet i USA, liksom i Sverige, är inte skyddade enligt lag som exempelvis ett patent utan skyddet ligger i att hemligheten förblir hemlig. Lagen ger bara skydd vid ohederligt anskaffande eller avslöjande. Rätten till RE av företagshemlighet är mycket etablerad, det finns dock undantag då domstolen gått in och dömt.⁶⁸

5.3.1 Bonito Boats Inc. v. Thunder Craft Boats Inc.

Bonito Boats Inc. (Bonito) skapade en process för båtskrovtillverkning där en skrovmodell i trä besprutades med fiberglas för att skapa en form. Denna form användes sedan vid tillverkningen av båtar av fiberglas med namnet Bonito 5VBR. Processen och båtskrovet behölls som företagshemligheter och det ansöktes aldrig om något patent. Efter att Bonito 5VBR funnits på marknaden i sex år uppförde den lagstiftande församlingen i Florida ett stadgande att det var förbjudet att använda en sådan process för att kopiera opatenterade båtskrov. Den förbjöd även försäljning av sådana kopierade skrov. Bonito lämnade därefter in en stämningsansökan där de hävdade att Thunder Craft Boats Inc. använde en sådan metod för att kopiera deras båt Bonito 5VBR. De krävde ersättning för uppkommen skada.

⁶⁶ Pamela Samuelson – Suzanne Scotchmer, The law and economics of reverse engineering, 2002, s. 2-3.

⁶⁷ Pamela Samuelson – Suzanne Scotchmer, The law and economics of reverse engineering, 2002, s. 3.

⁶⁸ Pamela Samuelson – Suzanne Scotchmer, The law and economics of reverse engineering, 2002, s. 4-5.

Till att börja med ska sägas att den lagstiftande församlingen i Florida, genom sitt stadgande, gett tillverkaren av en produkt en rätt att förbjuda RE av en produkt ute på den öppna marknaden, trots att produkten enbart varit skyddad som företagshemlighet. Detta är en rätt som endast patenthavare, genom ensamrätten som patentet ger, haft innan i amerikansk rätt. Det motarbetar förhoppningen om att risken, att få sina opatenterade företagshemligheter analyserade och kopierade, ska utgöra en morot att övervinna de rigorösa förutsättningarna för att få ett patent. I grund och botten förbjuder stadgandet av Floridas lagstiftande församling allmänheten att utöva RE av en opatenterad produkt på den fria marknaden. Vilket helt går emot tidigare rättsfallsbedömningar i USA. Kopierandet av båtskrov och tillhörande komponenter kan utgöra en essentiell del i innovationen av hydrodynamisk design. Variationer i storlek och kombination av ämnen kan leda till stora framsteg inom området. Om Florida förbjuder denna typ av metoder för analys av opatenterade produkter så ligger det nära till hands att förbjuda liknande analyser med läkemedel. Detta skulle vara ett slag mot innovation, vilket inte är meningen med ett sådant skydd.

Stämningen avslogs på grund av att stadgandet från den lagstiftande församlingen i Florida klart stred mot den federala konstitutionen. Opatenterade produkter ska inte åtnjuta så stort skydd, utan risken att bli utsatt för RE ska motivera till försök att klara av förutsättningarna för patent.⁶⁹

5.3.2 Kewanee Oil Company v. Bicron Corporation

Kewanee Oil Company (Kewanee) är ledande tillverkare av en syntetisk kristall som är användbar för att upptäcka joniserad strålning. 1966 hade de genom en mängd olika processer och tillverkningstekniker utvecklat en ny ovanlig typ av kristall, en s.k. "17-inch crystal". Några utav dessa tekniker ansågs av företaget vara företagshemligheter. Svaranden i fallet är tidigare anställda på Kewanee som antingen startade eller senare började jobba för Bicron Corporation (Bicron). Genom sin anställning på Kewanee fick de skriva på ett sekretessavtal som innebar att de inte fick avslöja konfidentiell information eller företagshemligheter de fått tillgång till som anställda. Bicron startades 1969 och bedrev konkurrerande verksamhet inom tillverkningen av syntetiska kristaller. I april 1970 hade Bicron lyckats utveckla en egen variant av den s.k. "17-inch crystal". Käranden svarade med att stämna Bicron för obehörigt angrepp på företagshemlighet.

Bicron fick ett permanent förbud att avslöja eller använda 20 av 40 påstådda företagshemligheter fram till dess att dessa företagshemligheter blivit släppta på

⁶⁹ Bonito Boats v. Thunder Craft Boats, 1989.

den öppna marknaden åt allmänheten. I domen kommer domstolen fram till att företagshemligheter inte är skyddade mot upptäckt genom hederliga metoder såsom RE. Lagen skyddar bara mot ohederliga metoder såsom brytande av sekretessavtal.⁷⁰

Det är med andra ord enligt amerikansk lag, precis som enligt svensk lag, inte förbjudet att använda RE på opatenterade produkter. RE ses inte som en ohederlig metod för att utvinna kunskap. Även i de fall då RE inte leder till ytterligare innovationer så är RE ändå till vinning för konsumenter genom konkurrerande produkter och lägre priser.

Det finns i amerikansk patentlag ingen rätt att använda sig av RE. I teorin kan det anses onödigt då ett patent är offentligt och således behövs inte RE användas för att få kunskap om produkten.⁷¹ Men det är inte alltid ett patent är heltäckande i sin beskrivning av produkten vilket gör att RE ändå kan vara aktuellt.⁷² I Kewanee fallet anser domstolen att den amerikanska patentlagen finns till för att uppmuntra till innovation. Lagen gör detta genom att garantera exklusivitet till uppfinningen för en viss tid som motvikt till de enorma kostnaderna i pengar och tid som forskning och utveckling tar i anspråk.⁷³ Domstolen anser att den amerikanska patentlagen arbetar mot världen och för patentinnehavaren. De anser att lagen förbjuder all användning av en patentskyddad uppfinning oberoende av syftet med användningen.⁷⁴ Domstolen i fallet Bonito bygger vidare med att klargöra att patentlagen inte föreskriver någon rätt att kopiera eller någon rätt att använda, bara en rätt att utestänga.⁷⁵ Rätten att kopiera och fritt använda en uppfinning kommer först då tiden för ett patent gått ut.⁷⁶ Detta visar på att patentlagen i USA ger en tydlig ensamrätt för en patentinnehavare och ger väldigt liten rätt till RE på en patenterad produkt. Det som enligt patentlagen är intrång ska behandlas som ett intrång oavsett hur intrånget möjliggjorts. Det går dock inte att likställa RE med intrång. Den legala faktorn kommer in först då de som anskaffat information genom RE bestämmer sig för vad de ska göra med informationen. Om användningen innebär ett patentintrång så blir användningen olaglig. Men om informationen endast används för att vidareutveckla produkten, och på sätt föra innovationen framåt, så finns det inget i lagtext eller rättspraxis som tyder på att

⁷⁰ Kewanee Oil v. Bicron Corp., 1974.

⁷¹ David Bender – M. Elaine Johnston, Antitrust aspects of reverse engineering, 1993, s. 3.

⁷² Pamela Samuelson – Suzanne Scotchmer, The law and economics of reverse engineering, 2002, s. 5-6.

⁷³ Kewanee Oil v. Bicron Corp., 1974.

⁷⁴ Kewanee Oil v. Bicron Corp., 1974.

⁷⁵ Bonito Boats v. Thunder Craft Boats, 1989.

⁷⁶ Bonito Boats v. Thunder Craft Boats, 1989.

RE som analysprocess är olagligt.⁷⁷ Dock är bedömningen alltid vänligast för patentinnehavaren och eventuella intrång granskas hårt.

Detta visar på att USA i motsats till Europa är väldigt hårda i sin bedömning av experimenterande av en patentbelagd uppfinning. Det verkar inte som om innovation har samma företrädelserätt i USA utan att den exklusiva ensamrätt som ett patent ger väger tyngst.

⁷⁷ Terry Ludlow, Judicial support for reverse engineering, 2007, s. 1.

6 Sammanfattning och slutsats

RE inom tillverkningsindustrin är inte reglerad i svensk patenträtt. Det enda som går att hitta är några undantag från den ensamrätt som ett patent ger. Dessa undantag utgör en rätt att med RE experimentera och analysera en patentbelagd uppfinning. Det finns dock inga klara regler i svensk rätt hur långt det är tillåtet att experimentera med en uppfinning. Rättspraxis på området är obefintlig och ger inga uttömmande svar på hur experimentundantaget ska tolkas. Det enda som kan utläsas i svensk rätt är att experimenterandet är tillåtet så länge det rör uppfinningen i sig och att uppfinningen inte får användas som ett verktyg i analys av annat. All annan användning är förbjuden utan patenthavarens samtycke. Generellt kan sägas att RE och ett experimenterande av en uppfinning är tillåtet så länge det inte leder till ett direkt intrång enligt de kriterier som ställs för ett sådant.

För att få en bättre kunskap om hur experimentundantaget ska tolkas i svensk rätt måste blicken vändas ut i Europa. EPC tar inte upp några materiella rättigheter utan kunskapen får hämtas från europeiska länders patentlagar och rättspraxis. Även i Europa är rättspraxis på området magert, de flesta fall som finns tar upp RE av datorprogram som enligt lag är tillåtet. För att få kunskap om RE av patent måste rättsfall med läkemedelspatent användas. De rättsfall som finns i Europa visar på att det experimentella förfarandet får ganska fria händer. Ett krav som ställs är att experimenterandet måste göras med målsättningen att vinna ny kunskap utöver kunskapen som finns inbäddad i patentet. RE är därför tillåtet i Europa så länge det inte innebär ett intrång i patentet som sådant och används som ett verktyg för att få ny kunskap om den patentskyddade uppfinningen. Målet med processen måste vara att använda kunskapen som fås för att vidareutveckla egna produkter, produkten i sig eller dess användningsområden. Experimenten får inte ha som mål att exploatera kunskapen direkt till tredje man. Vid en genomgång av europeiska rättsfall blir det ganska tydligt att innovation går före ensamrätt.

I USA finns det tecken på att det är tvärtom. Ett patent ger en rätt att utestänga andra från användning av patentet. Detta beror på att det är väldigt svårt att uppfylla kriterierna för att få ett patent meddelat i USA. Men om så görs så skall rätten till uppfinningen vara exklusiv. Således lämnas väldigt lite utrymme för RE inom amerikansk patenträtt. Om det framkommer ny kunskap genom processen så är det lagligt även under amerikansk patenträtt. Bedömningen därav görs dock mycket hårdare. Det finns tecken på att den exklusiva ensamrätt som ett patent ger i USA är starkare än incitamentet till innovation. Om uppfinnaren inte tror sig

kunna uppfylla kriterierna för ett patent så finns möjligheten att skydda uppfinningen som en företagshemlighet. Dock skyddas aldrig en sådan från RE varken i amerikansk, europeisk eller svensk rätt.

Sammantaget så borde en bedömning av RE inom svensk patenträtt göras i linje med en liknande bedömning i Europa. Så länge målet med RE är att finna ny kunskap utöver den kunskap som ligger i patentet och på så sätt föra innovationen framåt så är en sådan process laglig och får ganska fria händer. USA är dock en kraft att räkna med och genom alla samarbetsavtal och konventioner så finns det tecken på att deras bedömningsätt kommer att påverka bedömningen i Europa och Sverige. Men aldrig i så stor utsträckning att ensamrätten blir mer exklusiv än innovationsrätten.

Källförteckning

Författningar

Patentlag (1967:837)

Patentkungörelse (1967:838)

Lag (1990:409) om skydd för företagshemligheter

Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk

Offentligt tryck

Prop. 1977/78:1 om ändring i patentlagen (1967:837), m.m.;

Prop. 2000/01:13 Ändringar i patentlagen m.m.

SOU 1983:52 Företagshemligheter betänkande av utredningen om skydd för företagshemligheter.

Litteratur

Bengtsson, Henrik – Lyxell, Ralf, 2006. *Åtgärder vid immaterialrättsintrång*. Första upplagan. Stockholm.

Bernitz, Ulf – Karnell, Gunnar – Pehrson, Lars – Sandgren, Claes, 2005. *Immaterialrätt och otillbörligkonkurrens*. Nionde upplagan. Stockholm.

Bruder, Maria, 2002. *Patentskyddets omfång – en jämförande studie av svensk, engelsk och tysk rättspraxis*. Stockholm.

Domeij, Bengt, 1998. *Läkemedelspatent: patent på läkemedel i Europa ur ett rättsvetenskapligt och rättsekonomiskt perspektiv*. Stockholm.

Domeij, Bengt, 2007. *Patenträtt svensk och internationell patenträtt, avtal om patent samt skyddet för växtsorter och företagshemligheter*. Uppsala.

Fahlbeck, Reinhold, 2004. *Lagen om skydd för företagshemligheter En kommentar och rättsöversikt*. Andra upplagan. Stockholm.

Godenhielm, Berndt, 1994. *Patentskyddets omfattning i europeisk och nordisk rätt*. Helsingfors.

Koktvedgaard, Mogens – Levin, Marianne, 2007. *Lärobok i Immaterialrätt*. Nionde upplagan. Stockholm.

Svensson, Tommy, 1999. *Företagens skydd och säkerhet Om lagar och praktisk tillämpning*. Andra utgåvan. Kristianstad.

Rättspraxis

Svensk:

RH2006:80

Engelsk:

Monsanto Co. v Stauffer Chemical Co and another [1985] R.P.C. 515

Inhale Therapeutic Systems Inc. v Quadrant Healthcare Plc [2002] R.P.C. 21

Amerikansk:

Kewanee Oil Co. v. Bicron Corp. Et al., 416 U.S. 470 (1974)

Bonito Boats, Inc. v. Thunder Craft Boats, Inc., 489 U.S. 141 (1989)

Artiklar

Bender, David – Johnston, M. Elaine, 1993. "Antitrust aspects of reverse engineering", *Practising Law Institute*, juni-juli 1993.

Chikofsky, Elliot J. – Cross, James H. II, 1990. "Reverse Engineering and Design Recovery: A Taxonomy", *IEEE Software* 7(1):13-17, 1990.

Ludlow, Terry, 2007. "Judicial support for reverse engineering", *Intellectual Property Strategist*, februari 2007.

Samuelson, Pamela – Scotchmer, Suzanne, 2002. "The law and economics of reverse engineering", *Yale Law Journal*, maj 2002.

Internet

Domeij, Bengt, (årtal okänt). *Information om SFS 1967:837 Patentlag (1967:837)*. Karnov, lagkommentarer. (hämtad 13 december 2007 från http://www.westlaw.se.ludwig.lub.lu.se/pls/onl_se/!ilseintk.request?funktion=lg&produkt=&normid=&prodid=614)

Gildenlöw, Rolf, 2007. *Skrattar bäst som skrattar sist*. (hämtad 13 december 2007 från <http://www.vk.se/Article.jsp?article=151924>)

Holmström, Lasse, 2007. *Storbråk om kinesiska kopior*. (hämtad 13 december 2007 från <http://sydsvenskan.se/bil/article267810.ece>)

(Författare okänd), 2007. *Kineserna kastas ut*. (hämtad 13 december 2007 från <http://www.vibilagare.se/zino.aspx?articleID=11737>)

(Författare okänd), 2007. *Patenträtt*. (hämtad 13 december 2007 från <http://www.eu-upplysningen.se/Amnesomraden/Naringsliv-och-konkurrens/Immateriellratt---patent-upphovsratt-och-design/Patentratt/>)

(Författare okänd), 2004. *GM sues China's Chery Automobile Co over design*. (hämtad 13 december 2007 från <http://www.dexigner.com/product/news-g3454.html>)

(Författare okänd), 2001. *Reverse engineering*. (hämtad 13 december 2007 från <http://www.nyteknik.se/nyheter/verkstad/verkstadsartiklar/article16756.ece>)

(Författare och årtal okänt). *Frequently Asked Questions (and Answers) about Reverse Engineering*. (hämtad 13 december 2007 från <http://www.chillingeffects.org/reverse/faq.cgi>)

(Författare och årtal okänt). *Handel och skydd för immateriella rättigheter – TRIPS*. (hämtad 13 december 2007 från http://www.kommers.se/templates/Standard2____688.aspx)